لیکوال: محمد محق
ژباړن: محب زغم

۲۰۲۰/۱۲/۱۹

ماته بیړی او زورورې څپې

د دیني افراطیت د ریښو او نښانو راسپړنه

(۴)

یولسمه برخه

په افغانستان کې د سرلارو وژل،

فرهنګي که ایډیالوژیکي ریښه:

په دې اړه چې څوک سرلاری (نخبه) بللی شو، اتفاق نشته خو د دې کلمې تعریف داسې شوی دی: د ټولنې لږ شمېر کسان چې د ځواک، پوهې، شهرت، او نورو عاملونو په وجه ډېر نفوذ او اغېزه لري. (۱)

که پر طبقاتو د ټولنې په وېش باورمن وو که نه وو، په دې کې شک نشته چې ځینې وګړي خاص مقام، نفوذ او اغېزه لري. دا هغه څه دي چې د ټولنې ټول خلک یې نه لري او د وګړو همدا کسان سرلاری یا نخبه بللی شو. سرلاری خامخا مثبته معنا نه لري چې یوازې د ټولنې ښه خلک راونغاړي، بلکې هم ښه وګړي په کې دي او هم بد، څکه چې هم ښه او هم بد اغېزناک خلک شته. خو په ټوله کې دا کلمه په مثبته معنا کارول کېږي او هغه کسان سرلاري بلل کېږي چې تر عامو خلکو د زیاتې پوهې او بصیرت په وجه ترې تمه کېږي چې خپله ټولنه د ښو بدلونونو پر لاره سمه کړي. په دې لیکنه کې، له دې تعریف سره سم، مطلب فکري او فرهنګي سرلاري دي، نه ټول هغه کسان چې سرلاري بلل کېږي یا ګڼل کېږي او ځینې یې له روان وضعیت څخه ګټه اخلي او د غځېدو هڅه یې کوي. روان وضعیت یعنې همدغه نامطلوب وضعیت. په دې لیکنه کې دا پوښتنه راسپړل کېږي چې په افغانستان کې د فکري سرلارو وژل د کوم عامل زېږنده دي، د فرهنګ که د ایډیالوژي.

د فرهنګ لاس څکه په کې دی چې دا پدیده ټولنیزه ده او پېژندنه یې ټولنپوهنیز اړخ لري. څوک چې سرلاري دي، له یوه مخه تر متعارف حد پورته درک او لید لري او همدا وجه وي چې دوی اغلباً تر نورو خلکو د پېښو متفاوت درک لري. کله چې څوک متفاوت نظر وړاندې کوي، په تېره بیا د عمومي حوزې په مسایلو کې، نو عادتاً له مخالفت سره مخ کېږي یا لږ تر لږه په لومړي سر کې چندان هرکلی یې نه کېږي. خو د متفاوتو نظرونو درلودونکو سرلارو سره د ټولنو چلند، په هر ځای کې او هر وخت یو شان نه وي. ځینې ټولنې ورسره لاره وړي او حساسیت نه ورسره کوي، ان دا چې د نویو او متفاوتو لیدلوریو هرکلی کوي او داسې سرلاري ستایي، حال دا چې په ځینو نورو ټولنو کې دا کار انحراف، بې لارېتوب، او ان ارتداد ګڼل کېږي او داسې سرلاري له مخالفت او مجازاتو سره مخ کېږي [دا خبره په ډېرو برخو کې شته. همدا تېر کال، ډاکټر محمد صادق فطرت ناشناس د پټې خزانې په اړه د متفاوت نظر په وجه دومره ورټل شو او دومره سپکې سپورې ورته وویل شوې چې تر تکفیر کم نه وو. ژباړن]

کله چې له فکري سرلارو سره مخالفت د هغوی تر قتله پورې ورسېږي او دا بهیر د څو کلونو یا څو لسیزو په مخه مداوم روان وي، نو له داسې ښکارندې سره به مخ یو چې د سرلارو وژنه بلل کېږي. دغه ښکارنده ټولنې ته سخت

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

زیانونه اړولي دي او نه پربړدي چې تولنه له دې اوسني وضعیت څخه راوځي. د سرلارو وژنه دوې معناوې لري: یوه دا چې په تور، بهتان او ناروا خبرو سره د خلکو په ذهنونو کې د سرلارو کسانو تصویر داسې بدرنګه کوي چې که په فیزیکي لحاظ ژوندي هم وي، د تولنې په ذهن کې وژل شوی وي. دوهمه معنا یې د سرلارو فیزیکي قتل دی. دا قتل کېدای شي حاکمان وکړي، کېدای شي ګوندونه او ډلې او یا عام خلک. دلته به د سرلارو د وژنې همدا دوهمه معنا راوسپړو.

قرآن مجید د پیغمبر د زماني پر بني اسراییلو نیوکه کوي چې نیکونو یې پیغمبروژنې ته مخه کړې وه او دا چاره په دوی کې په دوامداره دود اوښتې وه او هماغه وه چې دوی د اسلام له پیغمبر سره هم مخالفت کاوه. "أ فکلما جاءکم رسول بما لاتهوی أنفسکم استکبرتم ففریقا کذبتم و فریقا تقتلون" (۲) (نو هر کله چې یوه پیغمبر داسې څه راته راوړل چې ستاسو د خوښې نه وو، تاسو ولې کبر وکړ، یوه ډله مو دروغجنه وبلله او بله ډله مو ووژله.) دا سمه ده چې د تولنې ټول سرلاري پیغمبران نه دي، خو ټول پیغمبران سرلاري وو او د پیغمبرانو او هغو فکري سرلارو په چارو کې – چې د خپلو خلکو د ژغورلو رسالت لري - هر وخت ورته والی وي. دغه ورته والی هم په دې کې دی چې دواړه له باب شویو ذهني کلیشو او قالبي فکرونو ور اوړي او هم په دې کې چې دواړه د لا بهتره وضعیت خوا ته د خپلې تولنې د بیولو هڅه کوي. پر دې سربېره، د دواړو په کار کې د مسلطو فکري جوړښتونو نقدول او له ټینګو دودونو سره مقابله وینو چې دغه دودونه پر خلکو باندې د یوې خاصې ډلې یا طبقې د ولکې او واکمنۍ وسیله وي. دا هغه جوړښتونه دي چې هر وخت یې خپل اورني ساتندویان لرلي دي، هغه که په پخوانیو وختونو کې د معبدونو د کاهنانو په جامه کې وو، که نن سبا د جګړهمارو بنسټپالو په رنګ کې.

د افغانستان ټولنه د هرې جنګ ځپلې ټولنې غوندې، د سرلارو د وژنې پدیده تجربه کړې ده. د دې ښکارندې پیل تر جګړو څو کاله مخکې شوی و، هاغه مهال چې د دودپالو او مدرنیتې دوو سره دښمنو ایډیالوژیو تر منځ دښمني میداني شوه او د یو بل په مقابل کې یې جبهې جوړې کړې. یوه چپي ایدیالوژي وه، هغه که د مائوتسه مفکورو ته لېواله چپي ایدیالوژي وه، که د لینین او ستالین د مفکورو د لارویانو. بله یې مذهبي ایډیالوژي وه چې عمدتاً اخوان المسلمین او جماعت اسلامي پاکستان ته لېواله وه. د دې دوو بهیرونو تر منځ تقابل له هماغه پیل څخه د سختې دښمنۍ او سیالۍ بڼه لرله. البته د ملتپالو ډله هم وه چې خپل سرلاري یې لرل. دواړه ایدیالوژیک بهیرونه د هېواد له حاکم سیاسي نظام سره مخالف وو او غوښتل یې چې را ویې پرځوي او پر ځای یې د خپلې خوښې نظام رامنځته کړي چې د دوی ایډیالوژي حاکمه کړي، خو دغو بهیرونو سره له دې چې ګډ دښمن یې درلوده، خو په خپلو کې دومره سره وران وو چې د یو بل له ختمولو پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې رقابت او دښمنۍ یوه وسله د مقابل لوري د سروالو قتل او ترور و. په حقیقت کې د فکري بهیرونو سروال، که په هره مفکوره وو، وو به، خو د خپل وخت د تولنې فکري سرلاري وو.

هغوی هڅه کړې وه چې خومره کېدای شول، د خپلې زماني له فکري بدلونونو سره ځان آشنا کړي، د نړۍ د آزادۍ او خپلواکۍ په بهیرونو ځان خبر کړي، د خپلې تولنې شرایط تحلیل کړي – البته دا تحلیل به یې په ناکاره ایډیالوژیکي ابزارو کاوه – او د خپلې تولنې لپاره نوې طرحه جوړه کړي، داسې طرحه چې د دوی په باور د تولنې ستونزې پرې حل کېدې، د پرمختګ لاره خلاصېده او بهتره سبا به یې جوړوله. نن سبا چې په سیمه او نړۍ کې د لویو بدلونونو په وجه، د ایډیالوژیو بازار سوړ شوی دی، د هغوی پر مفکورو او پوهې ډېرې نیوکې کولی شو، خو له دې خبرې انکار نه شو کولی چې هغوی په هغو شرایطو کې د تولنې سرلاري وو.

که په دې بهیرونو کې د ځینو یوازینی مهارت دا و چې سیاسي فعالیتونه تنظیم کاندي، خو ځینې نور کسان هم په کې وو چې مطالعه به یې کوله او کتابونه به یې لوستل. دوی په دې لټه کې وو چې لا لویو تیوریو ته ورسېږي او د خپلې پوهې په زیاتولو سره، سیاسي فعالیتونه په بهتر لوري برابر کړي او د یوه مطلوب بدلانه لاره هواره کړي.
په دې منځ کې څه چې ډېر مهم دي، هغه د تفکر د لارې په پیچومو پوهېدل دي. آزادي او خپلواکي مفکورې ته رسېدل ډېر ستونزمن دي. د واقعي سرلارو تر ټولو مهمه ځانګړنه همدا ده چې مستقله مفکوره لري او له دې پرته که څوک سرلاری وي، هغه به کاذب او د دورواغو سرلاری وي. هر څوک چې له مختلفو فکري حوزو سره ځان آشنا کړي او بیا پخپله خپل فکرونه په منطقي ډول تنظیم کړي او بالاخره د سیاسي بهیرونو لپاره فکر او تیوري تولید کړي، هغه به ډېره اوږده، ستونزمنه، او له پیچومو ډکه لاره وهلې وي.

د نوي درک د حاصلولو لپاره د فکري لټون پر لاره ګام اېښودل، داسې کار دی چې د بشر په تاریخ کې لږو کسانو ورته زړه ښه کړی دی. د دې کار لپاره، تر ټولو مخکې د هغې خونې دېوالونه باید ړنګ شي چې میراثي مفکورو جوړه کړې ده او پر اکثرو تقلیدي او تلقیني فکرونو شک وشي. میراثي فکرونه خامخا دیني فکرونه نه دي، بلکې لمن یې پراخه ده او د تاریخ، طبیعت، قوم، قبیله او ډېرو نورو شیانو په اړه د انسان باورونه رانغاړي. څوک چې پر

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

دې لاره قدم ږدي د هغه مسافر په شان دی چې له خپل کور څخه د تل لپاره کډه وړي، خو په هېڅ ځای کې بل کور هم نه لري. کېدای شي هغه هره ورځ نوي منزل ته ورسېږي او لږه شېبه په کې دمه شي خو په هېڅ ځای کې به يې کور نه وي. هغه په هر منزل کې تم کېږي، شا و خوا ته ګوري او کېدای شي ځيني منظرې يې خوښې شي، خو پوهېږي چې هلته پاتې کېدل په دې معنا نه دي چې ګواکي له پلټنې او لټونه څخه به لاس اخلي.

دا سمه ده چې ټول د عمر تر پايه پورې دا لاره نه وهي او ځيني پلټونکي ستړي کېږي او په يوه منزل کې دېره کېږي او هغه سودا چې په دې سفر کې يې له ځانه سره راوړې ده، وړاندې کوي او ان دوکان لګوي او سوداګرۍ ته مخه کوي. هغوی داسې نيمچه متفکران دي چې د لارې تر پايه پورې د تلو توان يې نه درلود، ځکه چې د لټون او پلټنې لاره بې پايه لاره ده او آخري منزل يې د پلټونکي مرګ دی. ښايي همدا وجه به وه چې ځينو مفسرانو د قرآن په يوه آيت کې يقين ته رسېدل، مرګ ګڼلی دی: "و اعبد ربک حتی يأتيک اليقين" او د خپل پالونکي عبادت تر هغې پورې وغځوه چې تا ته يقين/ مرګ ورسېږي. (۳)

په هره توګه، که څوک د لارې په نيمايي کې تم شي او که څوک د لارې وهل وغځوي، دواړه تر هغو کسانو نوي څه لري چې له لومړنيو خونو څخه راوتلي نه دي. څومره چې دغه لارويان لا ډېر نوي شيان ولري، هماغومره سرلاريتوب ورسره ښه جوړېږي او د نورو سرلارو په منځ کې يې مقام لا لوړېږي.

څوک چې داسې تجربه نه لري، نه خو د دې لارې په ستونزو پوهېږي او نه د سرلارو د نقش اهميت ورمعلومېږي. د مولانا خبره: "در نيابد حال پخته هيچ خام" هېڅ خام به د پاخه له حاله نه شي خبر. د فکر او لټون په لاره کې پخېدل، په دې معنا نه دي چې پوخ سړی به له تېروتنو او خطا خوندي وي، ځکه چې د حقايقو په کشفولو کې د بشر توان محدود دی او هغه چارې چې بايد کشف شي، نا محدود دي. د بشر د فهم د محدوديت په اړه لويو متفکرانو ليکنې کړې دي او تکرار ته يې اړتيا نشته. (۴) د بشر د فهم پر محدوديت سربېره، دا خبره هم ښکاره ده چې انسانان يوازې له تفکر او تعقل سره سر و کار نه لري، بلکې د انسان خته د وجود خته دومره پېچلې ده چې په ژوند کې يې يوازې يو عنصر، مثلاً يوازې فکر، اساسي عامل نه شو ګڼلی، سره له دې چې مولانا ويلي دي: "ای برادر تو همان انديشه ای". اې وروره! ته ټول هماغه فکر يې. خو دا خبره يې د ټينګار لپاره کړې ده، نه د دې لپاره چې نور عاملونه رد کړي. واقعيت دا دی چې اروايي، عاطفي، ارادي، ان جنيتيک عاملونه د انسانانو د شخصيت په ترکيب کې له عقلاني ځواک سره هممهاله فعاليت کوي او دا ټول عاملونه د هغوی په ليد، تحليل، او تصميم کې اغېزناک وي. نو دا طبيعي ده چې نا معصومه سرلاري دې خطا وکړي او د هغوی پر مفکورو نيوکه وشي، خو د هغوی تېروتنې د پلټنې ارزښت يې نه کموي او د هغوی د اغېزناکه نقش اهميت نه ختموي.

د نورو هغو هېوادونو په پرتله چې سواد او تعليم په کې عام دي، په افغانستان کې د فکري او فرهنګي سرلارو اهميت دو واړې زيات دی، ځکه چې لږ کسان پوهې ته مخه کوي. سره له دې چې په وروستيو کلونو دا وضعيت لږ لږ بدل شوی دی او نسبتاً زيات کسان تعليم ته مخه کوي خو په دې کسانو کې لږ يې لا لوړې زده‌کړې ته زړه ښه کوي او د هغوی په منځ کې بيا خورا لږ کسان په مختلفو حوزو کې په څېړنې او مطالعې لاس پورې کوي او غواړي چې د لويو پوښتنو په ځواب پسې راوځي چې د خپلې ټولنې ستونزو ته د حل لاره پيدا کړي. په تېرو لسيزو کې داسې کسان خورا لږ وو. دا خورا لږ کسان چې هماغه سرلاري دي، يوازيني کسان دي چې د ستونزو ژورو ته يې پام کېږي او د وضعيت لوی تصوير ليدلی شي او د سياست، اقتصاد، دين، فرهنګ، هنر، او تاريخ رابطه ليدلی شي، او د دې لوی ګُليت زيان منونکي ځايونه پيدا کولی او بيا يې د علاج لاره موندلی شي.

که ټولنه خپل سرلاري په کافي اندازه درک کړي، د هغوی فکري هڅې ستايي، ورسره رغنده خبرې اترې کوي او د يو بل په مرسته د وضعيت د بدلولو لاره پيدا کوي. داسې تجربې په مختلفو هېوادونو کې شوې دي. خو که ټولنه داسې درک ونه لري، خپل هر هغه بچي ته چې د کليشه‌يي او متعارفو چوکاټونو څخه يې پښه اړولې وي، د ګواښ او خطر په سترګه ګوري او مخکې تر دې چې د ټولنې دښمنان يې د ختمولو هڅه وکړي، دوی پخپله د خپلو بچيو قبرونه کيندي او ژوندي يې ښخوي. داسې ټولنې د خپلو عادتونو او دودونو نقدول نه زغمي او په دې نه پوهېږي چې د مصيبتونو يوه برخه يې له همدغو دودونو او عادتونو راولاړېږي. دوی سرلاري ځکه ورانوونکي او د جوړښتونو ماتوونکي ګڼي چې سرلاري هر څه ته په انتقادي نظر ګوري او ښه او بد يې سره بېلوي. دوی ته د سرلارو مجازات د خطر دفع کول ښکاري.

که په دې لحاظ مسألې ته وګورو چې په ټولنه کې د زرګونو کسانو له منځه يوازې لږ کسان په دې بريالي کېږي چې زياته پوهه حاصله کړي او زيات سترګور شي، او همدوی د يوې ټولنې د ستونزو اقلاً يوه برخه حل کولی شي، تمه دا کېږي چې هغوی وستايل شي او بر کېنول شي، خو کله چې اپوته کار کېږي او دا کسان ګواښل کېږي، تر فشار لاندې راوستل کېږي، او بالاخره وژل کېږي، نو بيا جدي پوښتنه رامنځته کېږي. هغه پوښتنه دا ده چې دا اپوته کار

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

ښځګه په منلي او عادي چاره بدلېږي او ټولنه د سرلارو وژل په يوه بهير بدلوي. څه شی دا کار دومره آسانه کوي. په واضحو ټکو به يې ووايو چې د افغانستان غونډې هېواد کې، څه شی د دې سبب کېږي چې زيات شمېر سرلاري وژل کېږي، هغه که د مذهبي ډلو کسان دي، که د غير مذهبي، او که حکومتونه يې وژني، که ګوندونه او وسله‌والي ډلې يې.

په دې کې شک نشته چې دغه کسان يا بالفعل د هېواد سرلاري وو او يا بالقوه پر همدې لاره روان وو او که يې موقع پيدا کړې وای، تکړه متفکران او ښايي مخکښ رهبران به ځنې جوړېدل. مثلاً، هغه معلومات چې نن يې په مذهبي ډلو کې د استاد برهان الدين رباني، حبيب الرحمن، عبدالرحيم نيازي، غلام محمد نيازي، اسماعيل مبلغ، او سيد اسماعيل بلخي غونډې کسانو د ورتياوو په اړه لرو، يا په چپي ډلو کې چې د اکرم ياري، علي حيدر لهيب، طاهر بدخشي، عبدالقيوم رهبر، مجيد کلکاني، مير اکبر خيبر، عبدالاله رستاخيز او د دوی غونډې نورو کسانو ورتياوو ته وګورو، يا په ليکوالو او سياستوالو کې د موسی شفيق، محمد هاشم ميوندوال، سيد بهاءالدين مجروح، سيد رسول او د دوی په شان د نورو کسانو پوهې ته چې وګورو، پوهېږو چې هغوی په خپل وخت کې عالي استعدادونه لرل، تر نورو يې زياته مطالعه کوله، د خپلې ټولنې د راتلونکي په اړه يې ژور فکرونه کول، خو دوی او ډېر نور کسان چې زيات مشهور نه وو خو پر همدې لوري روان وو، ټول ووژل شول. (۵)

د سرلارو وژل، يا د روښانفکرانو او بل ور فکر کوونکو بندي کول او شکنجه کول، د سردار محمد داوود د کودتا په کلونو کې لومړني ځرکونه ووهل، خو د خلق دموکراتيک ګوند په کودتا سره اوج ته ورسېدل او په ټول هېواد کې د جګړې له خپرېدو سره، خورا زيات شول. البته دا جنګ يوازينی دروند تاوان نه و چې موږ ته يې را واړاوه. د جنګ په کلونو کې، نه يوازې دا چې د ټولنې فکري سرلاري په خطر کې وو، بلکې ان هغه کسان چې د تحصيل په ټيټو درجو کې وو، خو د ټولنې له عامو خلکو ښځه لږ څه متفاوت وو، د همدې توپير په وجه ووژل شول. په دوی کې معلم، ډاکټر، انجينير، ملا، شاعر، اديب، هنرمند او نور شامل وو. په دې قتلونو کې ځينې د د وخت د حاکمانو په زندانو کې او ډېر يې په پېښور او نورو ځايونو کې د صحرايي اعدامونو، اختطاف او ترور په بڼه شوي دي.

که د هېواد شرايط داسې وای چې دا پېښې په کې نه وای شوې، سياسي ډلو و واکمنو نظامونو د خپلو مخالفانو په وژلو لاس نه وای پورې کړی، او د هغې پر ځای د ټولنې د ستونزو په باره کې ملي خبرې اترې شوې وای، او مختلفې طرحې او حل لارې وړاندې شوې وای، او مناقشې د مدني او فرهنګي فعاليتونو په چوکاټ کې ترسره شوې وای، او د نظرونو توپيرونه د ټولنې د فکري بداينې سبب شوي وای، او دا بهير زموږ په فرهنګ کې پوخ شوی وای، نن به افغانستان په بل حال کې وای او ډېره انرژي او ځواک به په کې وای.

په حقوقي لحاظ د يوه سرلاري مړ کېدل، يوازې د يوه انسان مړينه ده، خو د دې کسانو د اهميت او نقش په لحاظ د يوه سرلاري مرګ د يوه ملت له مرګ سره برابر دی، ځکه چې داسې کسان په ډېرې سختۍ سره پيدا کېږي او په آسانۍ سره يې ځای نه ډکېږي. د سعدي وينا ده چې:

صبر بسيار ببايد پدر پير فلک را
تا دگر مادر گيتی چو تو فرزند بزايد

[او پښتانه وايي: سل دې ومري، د سلو سر دې نه مري.]

کله چې لاهوري اقبال ځان له رازه خبر بولي او وايي:

سر آمد روزگار اين فقيری
دگر دانای راز آيد که نايد

يا وايي:

مرا بنگر که در هندوستان ديگر نمی بينی
برهمن زاده‌ای رمزآشنای روم و تبريز است

دی همدې ټکي ته اشاره کوي چې د زرګونو او ښايي د ميليونونو وګړو په منځ کې ايله يو څو تنه په راز خبر کسان پيدا کېږي او داسې درک او بصيرت حاصلوي چې کولی شي د ژغورنې پيغام راوړي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکې په ځير و لولئ

خو جهل ځيلي ټولني چي د چلبازو او ټګانو بازار په کي ګرم وي، نه يوازي د سرلارو په قدر نه پوهيږي، بلکي ان د هغوی مرګ هم بې غږ و غوږه وي. کله چي د سيد بهاءالدين مجروح غوندي متفکر شخصيت مو له لاسه وځي، ټول ملت بايد د غم جامي واغوندي او له سترګو ويني وڅڅوي، خو په بې درکه ټولنه کي داسي چوپتيا وي چي ګواکي هېڅ هم نه دي شوي. دا وضعيت ښکاره مصيبت او ناورين دی.

دلته بايد وګورو چي دغه ناروين له کومه ځايه راولاړ شوی دی؟ ولي د لويو انسانانو په قدر څوک نه پوهيږي؟ ولي د هغوی قتل کېدل، ضايعه نه ګڼل کيږي؟ او ولي يې د تکرار د مخنيوي لپاره کار نه کيږي؟

ښکاره خبره ده چي ان د يوه عادي وګړي قتل ته هم بايد په کمه سترګه ونه ګورو، ځکه چي قرآن مجيد ويلي دي چي د يوه کس ناحقه وژل، د ټول انسانيت له وژلو سره برابر دي: "من قتل نفسا بغير نفس أو فساد فی الأرض فکأنما قتل الناس جميعا" (۶) (هر څوک يو نفس ووژني بې له حقه او بې له دې چي په ځمکه کي يې فساد او فتنه کړي وي، داسي ده لکه ټول خلک يې چي وژلي وي) خو کله چي ان د سرلارو او پوهانو وژل هم قبيح ونه ګڼل شي او په ورځنۍ او معمولي چاره بدل شي او ان وسټايل شي او د يوې ډلي او ګوند وياړ وګڼل شي، نو موږ به له خورا خطرناک وضعيت سره مخ يو.

د دې وضعيت ريښه په فرهنګ کي هم لټولی شو. په داسي فرهنګ کي د انسان ژوند ته کافي اهميت نه ورکوي او تابوګان يې د انسان د ژوند د ساتني پر محور نه، بلکي د انتزاعياتو او توهماتو پر محور رغېدلي دي. مثلاً داسي فرهنګ چي د وطن د يوه مترقي پادشاه د مېړمني سرتور عکس خپرېږي او زرګونه کسان په جذبو او ولولو راځي چي پاڅون وکړي او هغه حکومت نسکور کاندي. (۷) يا هلته چي د دنيا په يوه بل سر کي يو ناپوهه کشيش د قرآن د سوځولو نيت کوي او د دنيا په دې سر کي د دې خبر په اورېدلو سره زرګونه خلک لارو کوڅو ته راوځي، او مکتبونه او بانکونه سوځوي. (۸) يا چېرته چي خلک يو ګونګوسی اوري چي ګواکي يوې نجلۍ د قرآن پاڼي په زيارت کي سوځولي دي، مخکي له دې چي د دې خبرې رښتيا درواغ معلوم کړي زرګونه کسان ليوني کيږي، د ليوانو غوندې حمله کوي او د لېوانو غوندي هغه داړي او بيا يې جسد ته اور اچوي. (۹) دا ټولي پېښي د فرهنګ د سختي ناروغۍ نښي دي او عادي بايد ونه ګڼل شي. طبيعي ده چي داسي فرهنګ د بل وړ فکر کوونکو او سرلارو په وژلو کي هم کوم قباحت نهويني او د هغوی قاتلان هم نه غندي. خو، دا ټوله ښکارنده په تېرو څلورو لسيزو کي يوازې د فرهنګ په وجه نه ده، ځکه چي د زرګونو فکري او سياسي سرلارو د وژلو تنظيم او مديريت د فرهنګ کار نه دی او ماهيت يې داسي نه وايي.

سره له دې چي فرهنګ په يو ډول سره د دې خونړي بهير چارې آساني کړې دي، خو هغه څه چي دا بهير په ناورين اړوي، بل شی دی، داسي شی چي په شلمه پېړۍ کي وغوړېده او پر سياسي او ټولنيزو تحولاتو يې ژوره اغېزه وکړه. دا شی ايډيالوژي ده، هم چپي ايډيالوژي او هم مذهبي ايډيالوژي. دغو ايډيالوژيو د انسان درېځ او مقام راټيټ کړ او د ايډيالوژيکو مفکورو او شعارونو په مقابل کي يې د انسان ژوند کم ارزښته کړ.

د شلمي پېړۍ ايډيالوژيو هڅه کوله چي د بشر د تاريخ او د انسان د بدمرغيو او ټولنيزو ستونزو يو لوی روايت وړاندي کړي او د لا بهترې دنيا د جوړلو لپاره ځيني حل لارې وښيي. دې ايډيالوژيو خپلي دعوې په جزم او قاطعيت سره پيغمبروزمه طرح کولي او هماغه متصلب او قاطع لحن دې ته بس و چي خپل لارويان له يقينه ډک او په ولولو موړ کړي، ګواکي د دنيا ټول حقيقتونه يې موندلي دي. د دې ايډيالوژيو په اړه ډېرې خبرې شوي دي او په نقد کي يې مهم کتابونه کښل شوي دي. (۱۰) دلته بحث په دې باندې دی چي د ټولني د سرلارو وژل څنګه د دې ايډيالوژيو په مټ مشروع کيږي.

د ايډيالوژيو داسي انسانان په کار وو چي هم د فرد او هم د ټولني په حيث پاک، بې عيبه او په ټول پوره وي نو ايډيالوژۍ له مدارا او تسامح سره يو مخ نا آشنا وې ځکه چي مدارا او تسامح له هغه چا سره کيږي چي خطا کوي او دوی خو خطاکاره انسانان له سره نه غوښتل. د ايډيالوژيو په نظر خلک دوه ډلي دي، ښه او بد، او نړۍ هم په دوو کمپونو وېشل شوي ده، د خير او د شر کمپونه. بدان د ختمولو او ښه د حکومت کولو لايقان وو. د هغوی په باور، نړۍ بايد له داسي کسانو څخه په قهر او خشونت سره پاکه شوې وای چي دوی بد انګېرل. د چپي ايډيالوژي جوړوونکو نظر دا و چي د تاريخ اورګاډی د بې طبقې او اشتراکي نړۍ خوا ته چټک روان و او هېچا حق نه درلود چي سرعت يې راکم کړي، که نه نو بايد د دې اورګاډي تر ارابو لاندې خچ پچ شي. د مذهبي ايډيالوژي جوړوونکو نظر بيا داسي و چي نړۍ د هغه آخر الزمان خوا ته روانه ده چي موعود منجي به کي را څرګندېږي او داسي خلافت او امامت رامنځته کوي چي دوی ته به اعظمت او برم او پرتم ورکوي، نو هر څوک چي د دې بهير په ګړندي کولو کي مرسته نه کوي، بايد چي توک توک شي. د مسيحيت او يهوديت محافظه‌کاران هم د داسي روايت خپله نسخه لري [مسيحيان باور لري چي حضرت عيسی به د بشر د ژغورلو او سمي لارې ته يې د برابرولو لپاره راځي او مسيحيت

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکي په ځير و لولئ

به په ټوله نړۍ کې مثل کېږي او يهودان بيا د حضرت موسی د راتلو لاره څاري. ژباړن] د ايډيالوژيو په باور هغه انسان چې په نظر يا عمل کې د دوی له معيارونو سره برابر نه وي، نامطلوب عنصر دی او د نورو په فکري او اخلاقي سلامتی کې خلل اچوي. د دوی په باور، بل ډېر فکر کوونکي يوازې نا مطلوب نه، بلکې خطرناک او تاواني عنصر هم دی، ځکه چې نور هم فکر کولو ته اړ ايستلی شي، پوښتني کولی شي، ايډيالوژيک مُسَلَمات له مُسَلمتوب څخه غورځولی شي، مسلط روايتونه ننګولی شي، نور کتاب لوستلو ته هڅولی شي، د عقلانيت دفاع او د استدلال ملاتړ کولی شي او په دې توګه د هغو کلکو او پولادي يقينونو او باورونو ځای به ګنې ولې‌ګاني او څنګه‌ګاني او څوګاني ونيسي. ښکاره خبره ده چې د دې وضعيت خپرېدل به نه يوازې دا چې د تاريخ د اورګاډي سرعت کموي، بلکې خلکو ته به وښيي چې اصلاً کوم اورګاډی شته نه و څه چې خلکو ته يقيني ښکاري يو خوب او توهم دی.

د يقينونو ماتېدل او د پوښتنو لاره خلاصول او د نقدونو جرئت ورکول، د ايډيالوژۍ ځپلي انسان لپاره ډاروونکی خوب دی، ځکه چې د د هغه د اقتدار او سلطې اساس هماغه ايډيالوژي ده. په همدې وجه د دې چارو د مخنيوي لپاره کولی شو چې انسانان عمري بنديان کړو او د شاقه کارونو لپاره يې سايبريا ته ولېږو او يا يې د انسان سوځولو په بټيو کې واچوو او له جسدونو څخه يې صابونه جوړ کړو. د دوی په نظر، فکری سرلاري چې آزاد فکر کوي، د سُنت پردې لرې کوي، له ايډيالوژيکو شعارونو سره لاس او ګرېوان کېږي، او د ايډيالوژيو په لاس جوړو شويو خدايانو سره غېږه باسي، مصيبتونه دي او مخه يې بايد ونيول شي او که لازمه وي، ووژل شي. همدا وار له مخکې فرضونه وو چې په افغانستان او ډېرو نورو شرقي او ناورين ځپلو ټولنو کې زرګونه د کتابونو لوستونکي، پلټونکي او آزاد فکره انقلابي ځوانان د مرګ کومې ته ولوېدل او د سرلارو د وژلو ښکارنده زموږ د معاصر تاريخ برخه شوه.

که ټولنه روغه وي او هوښياره فرهنګ ولري، د داسې کسانو رادبره کېدل چې نوي فکرونه لري او متفاوت فکرونه کوي، له تکرار او تقليد څخه وړاندې ځي او پخپله په فکري او نظري نوښتونو لاس پورې کوي، ان که يې په کارونو کې ځينې نيمګړتياوې او خطاګانې هم وي، بيا هم مبارک ګڼل کېږي او تداوم يې د ټولنيزې ودې د تداوم سبب بلل کېږي. بل وړ فکر کوونکي انسان ته د منحراف او مرتد په سترګه نه، بلکې د داسې انسان په سترګه وګورو چې فکري بلوغ ته رسېدلی دی، چې پخپله يې د فکر کولو مسووليت اخيستی دی. هغه داسې آزاد انسان دی چې د ذهني بتانو له بندګۍ خلاص شوی دی، انساني پوهې ته يې درناوی کړی دی او د پرانيستو او پراخو افقونو په لوری يې الوت کړی دی. هغه د پېغور او تکفير او لعنت ويلو لايق نه دی، بلکې د تشويق او قدروني لايق دی. خو دريغه چې په لعنت شويو ټولنو کې سرلاري مجبور دي چې د شاملو دغه شعر له ځانه سره زمزمه کړي:

از مرگ هرگز نهراسیده‌ام
اگرچه دستانش از ابتذال شکننده‌تر بود
هراس من ـ باری ـ همه از مردن در سرزمینی است
که مزد گورکن
از آزادی آدمی
افزونتر باشد.

مآخذونه:

1. آکسفورډ ډیکشنري، د Elite د کلمې توضيح
2. سوره بقره، آيه 87.
3. سورۀ حجر، آيه 99.
4. ايمانويل کانت د نړۍ پوهې د نقد په کتاب کې د انسان د فاهمه قوې د محدوديتونو د ښودلو لپاره تر ټولو نوی کار کړی دی.
5. کېدای شي د ياد شويو شخصيتونو په اړه د نظر اختلاف او مناقشې وي، خو دلته مقصد د کومې خاصې ډلې پلويتوب نه دی، بلکې د دې ښکارندې توضيح مو مقصد دی.
6. سورۀ مائده، آيه 32
7. کله چې د افغانستان سمونپال پاچا امان الله خان له بريتانيا څخه د افغانستان خپلواکي تر لاسه کړه، د هغه د راپرځولو لپاره توطئه شروع شوه او په دې منځ کې د افغانستان په مختلفو سيمو په تېره بيا په جنوبي او مشرقي سيمو کې د هغه پر ضد ډېر تبليغات پيل شول او په دې تبليغاتو کې د هغه د مېرمنې داسې عکسونه خپاره شول چې هغه يې سر تور سر ښکاروله.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

8. مراد، ټیري جونز، هغه امریکایي کشیش دی چې د سپټمبر د یوولسمې په یاد یې د قرآن مجید د نسخو د سوځولو قصد کړی و. د هغه دې کار د ۲۰۱۱ په مارچ کې ډېرې مناقشې راولاړې کړې او د امریکا دولت او ډېرو نورو هېوادونو د هغه کار وغانده.

9. د فرخندې په نامه یوه نجلۍ چې د کابل په شاه دو شمشیره زیارت کې د قرآن د پاڼو په سوځولو تورنه شوه او بیا سلګونو کسانو هغه په وحشیانه ډول ووژله او په جسد یې اور پورې کړ.

10. یو بهترین کتاب چې د ایډیالوژیو په اړه لیکل شوی دی، د فرانسوا شاتلیه «تاریخ الایدیولوجیات» دی چې په دریو ټوکونو کې چاپ شوی دی. پر دې سربېره، ځینو نورو لیکوالو لکه کارل پوپر او هانا آرنټ هم په خپلو کتابونو کې د ایډیالوژیو نقد کړی دی.

نور بیا

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ